

MICAE MEDIAEVALES

IX.

*Fiatal történészek dolgozatai a középkori
Magyarországról és Európáról*

SZERKESZTETTE
*Kovács Enikő, Rudolf Veronika,
Szokola László, Veszprémy Márton*

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola
Budapest
2020

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola
Tanulmányok – Konferenciák
15. kötet

A tanulmányokat lektorálták: Bagi Dániel, Bárány Attila, Csernus Sándor,
Csukovits Enikő, Dreska Gábor, Falvay Dávid, Galamb György, Gálffy László,
Péterfi Bence, Ráczy György, Simon Zsolt, Szócs Tibor

Az angol nyelvű rezüméket lektorálta: Stephen Pow

Olvasószerkesztő: Ribi András

Sorozatszerkesztő: Draskóczy István, Körmendi Tamás, Novák Veronika

A kötet megjelenésére az ELTE Hallgatói Önkormányzat Kulturális és Szakmai Pályázat,
a Cantat Heritage & Innovation GmbH és a Felsőoktatási Intézményi Kiválósági
Program támogatásával került sor.

A tanulmányok szerzői © Badik-Szabó Terézia, Bognár László,
Borbás Benjámin, Csermelyi József, Erős Katalin Renáta, Jakab Péter,
Kanász Viktor, Kozák-Kígyóssy Szabolcs László, Rudolf Veronika,
Szolnoki Zoltán, Varró Orsolya, Veres Kristóf György

A kötet szerkesztői © Kovács Enikő, Rudolf Veronika, Szokola László,
Veszprémy Márton

ISSN 2062-2198

Nyomta és kötötte a CC Printing
Felelős vezető: Könczey Áron

Tartalomjegyzék

Előszó.....	9
Rövidítésjegyzék	11
BADIK-SZABÓ TERÉZIA	
<i>A vasvári társaskáptalan alapításának körülményei</i>	15
BOGNÁR LÁSZLÓ	
<i>Információáramlás a La Manche térségében a százéves háború második felében.....</i>	27
BORBÁS BENJÁMIN	
<i>Vadászszölymök a Német Lovagrend szolgálatában a 14–15. század fordulóján</i>	41
CSERMELYI JÓZSEF	
<i>Örökségvadászat. Bakóc Tamás, az Erdődiek és a Stubenbergekn.....</i>	61
ERŐS KATALIN RENÁTA SSND	
<i>A Szent Péter-bazilika építésére hirdetett búcsú tanulságai.....</i>	77
JAKAB PÉTER	
<i>Hatalmi harcok Róma városában Antonio di Pietro dello Schiavo naplója alapján (1404–1417).....</i>	93
KANÁSZ VIKTOR	
<i>A Rómába induló főúr végrendelkezik. Kanizsai László itáliai zarándoklatáról, testamentumáról és haláláról.....</i>	107
KOZÁK-KÍGYÓSSY SZABOLCS LÁSZLÓ	
<i>Fegyverkészítés és céhes önvédelem a 15–16. századi Kolozsváron.....</i>	125
RUDOLF VERONIKA	
<i>A tét a Babenberg-örökség. Cseh–magyar–osztrák kapcsolatok 1246 után</i>	151
SZOLNOKI ZOLTÁN	
<i>Árulás, összeesküvés és megtorlás a Croniche di Luccában. A Trinci testvérek meggyilkolása</i>	171

VARRÓ ORSOLYA	
<i>Barátok közt: a marseille-i Szent Viktor-apátság megtelepedése Brignoles-ban</i>	189
VERES KRISTÓF GYÖRGY	
<i>V. István adományai és a királyi kancellária</i>	201
<i>Függelékek</i>	215
KÖRMENDI TAMÁS	
<i>Középkortudományi PhD-konferenciák az Eötvös Loránd Tudományegyetemen és a Micae mediaevales sorozata</i>	221
<i>Történelem közérthetően</i>	223
<i>Köszönetnyilvánítás</i>	225
<i>A szerzőkről</i>	227

Table of contents

<i>Foreword</i>	9
<i>List of Abbreviations</i>	11
TERÉZIA BADIK-SZABÓ <i>The Foundation of the Chapter of Vasvár</i>	15
LÁSZLÓ BOGNÁR <i>Information Transmission in the Vicinity of the English Channel during the Second Part of the Hundred Years War</i>	27
BENJÁMIN BORBÁS <i>Falcons in Service of the Teutonic Order at the Turn of the Fourteenth and Fifteenth Centuries</i>	41
JÓZSEF CSERMELYI <i>Legacy-hunting. Tamás Bakóc, the Erdődís, and the Stubenbergs</i>	61
KATALIN RENÁTA ERŐS SSND <i>The Lessons of the St. Peter Indulgence</i>	77
PÉTER JAKAB <i>Struggle for Power in Rome in the Diary of Antonio di Pietro dello Schiavo (1404–1417)</i>	93
VIKTOR KANÁSZ <i>The Nobleman's Testament on His Way to Rome: The Italian Pilgrimage, Testament, and Death of László Kanizsai</i>	107
SZABOLCS LÁSZLÓ KOZÁK-KÍGYÓSSY <i>Weapon Production and Guild Participation in the Self-Defence of Kolozsvár (Klausenburg/Cluj) in the 15th–16th Centuries</i>	125
VERONIKA RUDOLF <i>The Wager is the Babenberg Legacy: Bohemian–Austrian–Hungarian Relations after 1246</i>	151

ZOLTÁN SZOLNOKI	
<i>Conspiracy, Treason, and Retaliation in the Croniche di Lucca:</i>	
<i>The Killing of the Trinci Brothers.....</i>	171
ORSOLYA VARRÓ	
<i>Friends, Episode 1: The Settlement of Saint-Victor of Marseille in Brignoles.....</i>	189
KRISTÓF GYÖRGY VERES	
<i>The Donations of Stephen V of Hungary and the Royal Chancery.....</i>	201
TAMÁS KÖRMENDI	
<i>PhD Coferences on Medieval Studies at the Eötvös Loránd University and the</i>	
<i>Micae mediaevales Series</i>	221
<i>Understandable History for All.....</i>	223
<i>Acknowledgements.....</i>	225
<i>Notes on Contributors.....</i>	229

Előszó

A *MICAE MEDIAEVALES* sorozat ebben az évben jutott el a IX. kötetéhez. Az első kötet 2011-ben jelent meg. A cél az volt, hogy az előző évben az ELTE-n megrendezett középkorász doktorandusz konferencia előadásait adja közre, ezzel biztosítson publikálási lehetőséget fiatal, pályájuk elején járó középkorral foglalkozó kutatóknak.

Az első konferencia az ELTE Történelemtudományi Doktori Iskola Középkori Magyar Történeti, a Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történeti és a Történelem Segédtudományai Doktori Programjai összefogása révén született meg. A doktorandusz hallgatók segítségével a három program a következő évben is megszervezte a rendezvényt, amely akkor már kétnapos lett, s nem csupán az ELTE, hanem a hazai társegyetemek doktoranduszai is előadtak rajta. Ettől kezdve a konferenciákon a rendezvénynek helyet adó ELTE mellett a többi magyar egyetem fiatal medievisztái is részt vesznek, sőt, örömmel fogadunk külföldi előadókat is. A rendezvény a tudományos eszmecserén, vitán kívül lehetőséget ad arra is, hogy szakmánk jövő nemzedékének tagjai megismerjék egymást, találkozzanak idősebb kollégákkal. Szerencsés módon sikerült pénzt találnunk arra, hogy publikálni lehessen a színvonalas előadásokat.

A IX. kötet megjelenése nagy öröm, hisz amikor az első tanulmánygyűjtemény készült, magunk sem gondoltuk azt, hogy az egymást követő években újabb és újabb tanulmánykötetekben adhatjuk közre a hazai és külföldi fiatal medieviszták dolgozatait. A sorozat egyes darabjainak a szerkesztését a doktoranduszok vállalják, ahogy 2011-ben az akkori doktoranduszok választották ki a szerény címet is: *Micae mediaevales*, „Középkori morzsák”. Noha a cím szerény, de az elmúlt időszak nem egy írásának hála a hazai középkortudomány ismert, számon tartott sorozatává nőtte ki magát. A kötet tanulmányai lektoráltak. Különböző hazai műhelyek kutatóit kértük fel a művek véleményezésére. Egyik lektorunk Marosvásárhelyen, a Román Tudományos Akadémia „Gheorghe Șincai” Társadalomtudományi Kutatóintézetében dolgozik. Külön köszönet jár nekik azért, hogy díjazás nélkül, a szakma iránti elkötelezettségből vállalták a feladatot.

A jelen könyv a 2019. június 13–14-én megrendezett konferencia előadásainak a kötete. A rendezvényen az ELTE, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem, a Szegedi Tudományegyetem és a pozsonyi Comenius Egyetem doktoranduszai ismertették friss kutatási eredményeiket.

A sorozat hagyományainak megfelelően a nyitó és a záró előadást középkorász szakmánk jeles személyiségei tartják. Tavaly a rendezvény első előadója Vizkelety András volt, aki a Leuveni Kódexre vonatkozó új kutatásairól számolt be. A konferenciát Csukovits

Enikő előadása zárta, aki az Anjou-kutatások legújabb eredményeivel ismertette meg hallgatóit. Mind a két előadás nagy érdeklődést váltott ki.

A hagyományokat követve került sor könyvbemutatókra. F. Romhányi Beatrix (Károli Gáspár Református Egyetem) a *Micae Mediaevales VIII. és a Magister Historiae III.* kötetét mutatta be. Petrovics István (Szegei Tudományegyetem) egy Angliában megjelent, és magyar vonatkozásokat is tartalmazó tanulmánykötet erényeit emelte ki (*The Medieval Networks in East Central Europe: Commerce, Contacts, Communication. Ed. Balázs Nagy, Felicitas Schmieder, András Vadas. London, New York, 2019.*). Zsoldos Attila (BTK TTI) Körmendi Tamás könyvét (*Az 1196–1235 közötti magyar történelem nyugati elbeszélő forrásainak kritikája, Bp. 2019.*) méltatta. Végül Novák Veronika legújabb könyvéről (*Utcák, szavak, emberek. Bp. 2018.*) a Közép-Európai Egyetem tanára, Szende Katalin beszélt, kiemelve a mű módszertani erényeit. Ezen kívül bemutatkozott egy bécsi székhelyű, a történelmi örökségek bemutatására szakosodott cég, a középkorászok számára is izgalmas lehetőségeket kínáló Cantat Heritage & Innovation.

A *Micae IX.* tizenkét tanulmányt tartalmaz. Az ELTE, a Pécsi Tudományegyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, a Szegei Tudományegyetem doktoranduszai, doktorjelöltjei adták át tanulmánnyá formált előadásaik szövegét kötetünk számára. Az országban működő különböző középkorász műhelyekben folyó munkáról kap így képet az érdeklődő.

Sokszíniű kötetet vehet kézbe az olvasó. Egyetemes és magyar történelmi témájú dolgozatok követik egymást, amelyek betekintést engednek a középkori egyházi és világi intézmények működésébe, a nemesek, városlakók életébe, a háborúk, a diplomácia és a mindennapok részleteibe. A szerzőket jellemzi a források iránti alázat (ami elengedhetetlen a középkor kutatójánál) és a friss szemlélet, a nemzetközi kutatások ismerete.

Azért is öröm ennek a tanulmánygyűjtemények a megszületése, mert a szerkesztés munkája közben érte el Magyarországot a járvány, vezettek be rendkívüli intézkedéseket, álltak át az egyetemek – köztük az ELTE – távoktatásra. A szerkesztők kitartását dicséri, és hálásak lehetünk nekik, hogy a kedvezőtlen körülmények ellenére sem adták fel, és megszerkesztették a könyvet. Gondos munkát végeztek, amiért szintén elismerés illeti őket.

Budapest 2020. május 5.

Draskóczy István, Körmendi Tamás, Novák Veronika

Rövidítésjegyzék

- ÁKÍF Kristó Gyula (szerk.): *Az államalapítás korának írott forrásai*. Szeged, 1999. (Szegedi középkortörténeti könyvtár 15.)
- ÁMTF Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Geographia historica Hungariae tempore stirpis Arpadianae*. I–IV. Bp., 1963–1998.
- AOklt. Kristó Gyula (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia, 1301–1387*. Bp.–Szeged, 1990–
- ÁÚO Wenzel Gusztáv (szerk.): *Árpádkori új okmánytár*. I–XII. Pest–Bp., 1860–1874.
- BUB Erich Zöllner – Heinrich Fichtenau (Bearb.): *Urkundenbuch zur Geschichte der Babenberger in Österreich*. I–IV. Wien, 1950–1997.
- C. Tóth: C. Tóth Norbert:
Főpapi arch. Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusaik és jövedelemkezelőik az 1440-es évektől 1526-ig. Győr, 2017. (A Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai. Források, feldolgozások 27.)
- C. Tóth [et al.]: C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás
Arch. – W. Kovács András: Magyarország világi archontológiája, 1458–1526. I–II. 1458–1526 Bp., 2016–2017. (Magyar történelmi emlékek. Adattárak)
- CDB Gustav Friedrich [et al.] (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. I–VII/6. Prag, 1904–2013.
- CDCr Tadeus Smičiklas (ed.): *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. I–XVII. Zagrab, 1904–1984.
- CDES Richard Marsina (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*. I–II. Bratislava, 1971–1987.

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

- CDM Anton Boczek – Joseph Chytil – Vincenz Brandl – Betold Bretholz (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkundensammlung zur Geschichte Mährens*. I–XV. Olmütz–Brünn, 1836–1903.
- DF MNL OL, U szekció, Diplomatikai Fényképgyűjtemény
- DL MNL OL, Q szekció, Diplomatikai Levéltár
- Engel: Arch. Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája, 1301–1457*. I–II. Bp., 1996. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.)
- Engel: Gen. Engel Pál: *Középkori magyar genealógia*. Bp., 2001. CD-ROM.
- ETE Bunyitay Vince – Rapaics Rajmund – Karácsonyi János – Kollányi Ferenc – Lukcsics József (szerk.): *Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából*. I–V. Bp., 1902–1912.
- Fejér CD Georgius Fejér (ed.): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. I–XI. Buda, 1829–1844.
- FRB Josef Emler (ed.): *Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých*. I–VIII. Praha, 1873–1932.
- HKÍF Kristó Gyula (szerk.): *A honfoglalás korának írott forrásai*. Szeged, 1995. (Szegedi középkortörténeti könyvtár 7.)
- HO Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső (szerk.): *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius*. I–VIII. Győr–Bp., 1865–1891.
- ÍF Makk Ferenc – Thoroczkay Gábor (szerk.): *Írott források az 1050–1116 közötti magyar történelemről*. Szeged, 2006. (Szegedi középkortörténeti könyvtár 22.)
- KmJkv. *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556)*. Kivonatokban közlétes és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. I–II. Bp., 1990.
- KMTL Kristó Gyula (főszerk.): *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Bp., 1994.

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

- KvOkI. Jakab Elek: *Oklevéltár Kolozsvár történetéhez*. I–II. Buda–Bp., 1870–1888.
- LexMA Robert Auty [et al.] (Hrsg.): *Lexikon des Mittelalters*. I–IX. München–Zürich, 1980–1999.
- MES Knauz Ferdinandus – Dedek Crescens Ludovicus (ed.): *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*. I–III. Esztergom, 1874–1924.
- MKLSz *Lexicon Latinitatis mediae aevi Hungariae. A magyarországi középkori latin-ság szótára*. [Praeses consilii editionem adiuvantis János Harmatta. Ad redigendum edendumque consilio adiuverunt Loránd Benkő [et al.]. Ad edendum praeparavit Iván Boronkai.] Vol. I. Fasc. I.–Vol. VI. Bp., 1987–2017.
- MGH *Monumenta Germaniae Historica*
- MGH Dt. Chron. *Monumenta Germaniae Historica. Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters*. I/1.–VI. Hannover [etc.], 1895–1909.
- MGH SS *Monumenta Germaniae Historica Scriptores (in Folio)*. I–XXXIX. Hannover, 1826–2009.
- MGH SS rer. Germ. *Monumenta Germaniae Historica Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*. I–LXXXI. Hannover, 1871–2016.
- MGH SS rer. Germ. N. S. *Monumenta Germaniae Historica Scriptores rerum Germanicarum Nova Series*. I–XXV. Berlin [etc.], 1922–2010.
- MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
- RA Szentpétery Imre – Borsa Iván (szerk.): *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica*. I–II. Bp., 1923–1987.
- RAS Adrian Rauch (ed.): *Rerum Austriacarum scriptores ... et alia monumenta diplomatica*. I–III. Vindobonae, 1793–1794.
- SRA Hieronymus Pez (ed.): *Scriptores rerum Austriacarum veteres et genuini*. I–III. Lipsiae–Ratisbonae, 1721–1745.

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

- SRH Szentpétery Emericus (ed.): *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. I–II. Az Utószót és a Bibliográfiát összeállította, valamint a Függelékben közölt írásokat az I. kiadás anyagához illesztette Szovák Kornél és Veszprémy László. Bp., 1999.
- StUB Joseph von Zahn – Gerhard Pferschy (Hrsg.): *Urkundenbuch des Herzogtums Steiermark*. I–IV. Graz, 1875–1975.
- UBB Hans Wagner – Irmtraut Lindeck-Pozza (ed.): *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg*. I–V. Graz, 1955–1999. (Publikationen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Reihe 7.)
- UGDS Gustav Gündisch et al. (ed.): *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I–VII. Hermannstadt–Köln–Bukarest, 1892–1991.
- Theiner Augustino Theiner (ed.): *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. I–II. Róma, 1859–1860.
- Zichy Nagy Imre – Nagy Iván – Véghely Dezső – Barabás Samu – Krammerer Ernő – Dőry Ferenc – Lukcsics Pál (szerk.): *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo*. I–XII. Pest–Bp., 1871–1931.
- ZsO Mályusz Elemér – Borsa Iván – C. Tóth Norbert – Lakatos Bálint – Mikó Gábor – Neumann Tibor (szerk.): *Zsigmondkori oklevéltár*. I–XIII. Bp., 1951–2017.
- Zsoldos: Zsoldos Attila:
Arch. *Magyarország világi archontológiája, 1000–1301*. Bp., 2011. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.)

KANÁSZ VIKTOR

*A Rómába induló főúr végrendelezik.
Kanizsai László itáliai zarándoklatáról,
testamentumáról és haláláról**

CAPUT MUNDI. Évszázadok óta ezzel a kifejezéssel illetik a nyugati latin kereszténység központját, a pápaság székhelyét, Rómát, amelyet a késő középkori Európa egyik legfontosabb vallási központjaként zarándokok ezrei kerestek fel nemcsak Itália, hanem az Alpokon túli országok földjéről is.¹ Nem számított kivételnek ez alól a Magyar Királyság sem: végrendeletek, krónikás elbeszélések, levelezések, oklevelek, valamint a vatikáni levéltárakban található egyéb források őrzik a mai napig az Örök Városba induló magyarok útjának lenyomatát.

A zarándokok között több főurat találunk. Közöttük a szakirodalom számon tartja a neves dunántúli bárói család egyik sarját, Kanizsai Lászlót is. Jelen dolgozatomban az eddig ismeretlen, 1525-ben kelt végrendeletének² bevonásával mutatom be Kanizsai itáliai zarándokútjának előkészületeit, az út menetét és pontos idejét, a Rómában történeteket, valamint tisztázom a főúr halálának időpontját, s hogy mi valósulhatott meg a végrendeletéből. Mindezt azért tartom különösen fontosnak, mert Kanizsai László halála kapcsán

* Készült az MTA–PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoportban az MTA TKI, valamint az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-3-I-PTE-305. kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával. Ezúton köszönöm Tusor Péter, Fedeles Tamás, C. Tóth Norbert és Tuhári Attila értékes és gondolatébresztő tanácsait. Köszönet illeti Csukovits Enikőt, aki értékes megjegyzéseivel külső lektorként hozzájárult a tanulmány megszületéséhez.

¹ A római zarándoklatokról: Pierre André Sigal: *Isten vándorai. Középkori zarándoklatok és zarándokok.* (Ford. Gyáros Erzsébet) Bp., 1989. 104–115., Pásztor Lajos: *A magyarság vallásos élete a Jagellók korában.* Bp., 2000. (Első kiadás: 1940.) 118–124., Bálint Sándor – Barna Gábor: *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza.* Bp., 1994. 31–33., Csukovits Enikő: *Középkori magyar zarándokok.* Bp., 2003. (Historia Könyvtár. Monográfiák 20.), Fedeles Tamás: „Isten nevében utazunk”. *Zarándokok, búcsújárás, kegyhelyek a középkorban.* Pécs, 2015. 52–56.

² Ezúton is köszönöm Orsós Juliannának és Farkas Csabának, hogy felhívták a figyelmemet e forrásra.

máig egymásnak ellentmondó vélemények ütköznek a szakirodalomban, nem egyszer összekapcsolva nevét a mohácsi csatával is.

A zárandoklat előkészítése

Kanizsai László Kanizsai György pohárnokmester (1492–1497), vasi (1499–1510) és zalai ispán (1494–1499), nándorfehérvári (1499–1507) és dalmát-horvát-szlavón bán (1497–1498, 1508–1510)³ és Rozgonyi Klára fiaként látta meg a napvilágot.⁴ Édesapja révén a Dunántúl egyik legjelentősebb főura lett, fontos uradalmakat tartott kézben. Ennek ellenére édesapjával szemben a legjelentősebb országos politikai tisztségeket nem szerezte meg: 1510 és 1525 között vasi ispánként,⁵ majd 1522-ben rövid ideig rendi kincstartóként működött.⁶ Ellenben viselte a királyi kamarási címet, részt vett az 1515-ös bécsi királytalálkozáson,⁷ s 1519-ben címerbővítést kapott az uralkodótól.⁸ Így politikai befolyása mégsem lehetett

³ Horváth Richárd: Vas megye tisztségviselői a késő középkorban. *Vasi Szemle*, 64 (2010) 6. 733., C. Tóth [et al.]: *Arch. 1458–1526*, I. 98–99, 112, 146., II. 330, 355.

⁴ A családról: Fógel József: *II. Lajos udvartartása, 1516–1526*. Bp., 1917. 34., Reiszig Ede: A Kanizsaiak a XV. században. *Turul*, 55 (1941) 22–31., 71–81., Vándor László: Kanizsa története a honfoglalástól a város török alóli felszabadulásáig. In: Béli József – Rózsa Miklós – Rózsáné Lendvai Anna (szerk.): *Nagykanizsa. Városi monográfia*. I. Nagykanizsa, 1994. 215–424., Engel: *Gen. „Oslí nem, 5. tábla, Kanizsai” családfa.*, Körmendi Tamás: Az Oslí nemzetség címerváltozásai a középkorban. *Turul*, 83 (2010) 1. 3–24., Kelényi Borbála: Dorottya Kanizsai's Last Will and Her Donations to the Church. In: Toader Nicoară (szerk.): *Anuarul Școlii Doctorale. Istorie. Civilizație. Cultură*. V. Cluj-Napoca, 2011. 59–76., Uő: Kanizsai Dorottya végrendelete és a bajcsi pálosoknak tett adományai. *Fons*, 19 (2012) 4. 495–529., Uő: Kanizsai Dorottya végrendelete és társadalmi kapcsolatai. In: Mikó Gábor – Péterfi Bence – Vadas András (szerk.): *Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára*. Bp., 2012. 451–458., Péterfi Bence: A Lajtán innen, az Innen túl. Kanizsai János pályafutása a Magyar Királyságban és a Szent Római Birodalomban a 15–16. század fordulóján. *Századok*, 150 (2016) 2. 443–472., Kanász Viktor: Protestánsok és katolikusok a 16. századi Kanizsán. In: Karlinszky Balázs – Varga Tibor László (szerk.): *Folyamatosság és változás. Egyházszerkezet és hitélet a veszprémi püspökség területén a 16–17. században. A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán, 2017. augusztus 30–31-én rendezett konferencia előadásai*. Veszprém, 2018. (A Veszprémi egyházmegye múltjából 32.) 125–153., Polster, Gert (Hrsg.): *Die Kanizsai und ihre Zeit. Tagungsband der 38. Schlaininger Gespräche 17. bis 20. September 2018*. Eisenstadt, 2019. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland 163.)

⁵ C. Tóth [et al.]: *Arch. 1458–1526*, II. 331., 355. Fedeles T.: „Isten nevében utazunk”, 187–188.

⁶ Kincstartói működésére ld.: C. Tóth Norbert: A Magyar Királyság 1522. évi költségvetése. In: Weisz Boglárka (szerk.): *Pérez, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Bp., 2016. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 83–148.

⁷ Czövek Zoltán: Egy magyar főúr levelei az 1515. évi pozsonyi–bécsi fejedelmi találkozó idejéből. In: Gulyás László Szabolcs (szerk.): *Az információ mikrotörténetéhez*. Bp., 2015. (Információtörténelem) 70–85., Tibor Neumann: Dienstleistungen der Dynastie. Die neue Aristokratie von König Wladislaw II. und der Wiener Fürstentag. In: Dybaš, Bogusław – István Tringli (Hrsg.): *Das Wiener Fürstentreffen von 1515. Beiträge zur Geschichte der Habsburgisch-Jagiellonischen Doppelvermählung*. Bp., 2019. (21st-Century Studies in Humanities.) 177., 188.

⁸ DL 24 772., Körmendi T.: Az Oslí nemzetség címerváltozásai, 6.

elhanyagolható. Felesége a szintén jelentős főúri családból származó béltelki Drágfi János lánya, Anna volt.⁹ Házasságukból öt gyermek született: Farkas, Katalin, Magdolna, Ferenc és Orsolya, akik még kiskorúak voltak, amikor a báró úgy döntött, zárandokbotot vesz kezébe.¹⁰ Ehhez azonban komoly tervezésre és szervezőmunkára volt szükség.

Mielőtt elindult volna, folyamatban lévő bírósági ügyeiben kellett eljárnia, szükség esetén elnapoltatnia azokat úgy, hogy az uralkodótól utazása időtartamára perhalasztó okleveleket eszközölt ki magának és kíséretének.¹¹ Kanizsai László esetében két ilyen irat ismert. Az első 1524. december 21-én, Budán kelt, s benne II. Lajos, mivel Kanizsai László Loretóba utazik és ezért pereiben nem képviselheteti magát, azokat visszatérteig prolongálta.¹² 1525. január 7-én szintén Budán oklevelet állíttatott ki a király, melyben Kanizsai és szervitorai: vági Vatai Ferenc,¹³ Sitkei Sebestyén,¹⁴ soklyói (siklói) Ember Demeter,¹⁵ Dénesfalvi

⁹ Rábik, Vladimír: Béltelki (Beltiug) Drágffy család a magyar királyság történetében. Ford. Vida Beáta. *Turul*, 82 (2009) 2. 45. A családról: Hegyi Géza: A Szilágyság birtokviszonyai a középkorban. In: Hegyi Géza – W. Kovács András (szerk.): *A Szilágyság és a Wesselényi család (14–17. század)*. Kolozsvár, 2012. (Erdélyi tudományos füzetek 277.) 83–101., C. Tóth Norbert: Szász vajda utódainak felemelkedése és bukása. A család vázlatos története 1365–1424 között. In: Uo. 135–166., Horváth Richárd: A bélteki Drágfiak és a királyi udvar kapcsolata a Hunyadiak korában. In: Uo. 167–212., Neumann Tibor: Drágfi Bertalan politikai szerepe II. Ulászló király idején. In: Uo. 213–235., Diaconescu, Marius: Peșitorii nepoatei lui Ștefan cel Mare în 1517. Despre căsătoria lui Alexandru cu fiica lui Bartolomeu Drágfi. *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, 49 (2012) 58–61.

¹⁰ C. Tóth [et al.]: *Arch. 1458–1526*, II. 331., 355.

¹¹ Fedeles T.: „Isten nevében utazunk”, 187–188.

¹² DL 39 348., ETE I. 183. A parancs relátora Drágfi János volt.

¹³ Vági Vatai (Wathay) Ferenc (Franciscus Wathay de Wag) kapui várnagyként szolgálta a családot. Kanizsai László vasi ispánsága idején az alispáni tisztséget is ellátta 1522–1524-ben. ETE I. 378., Czövek Zoltán: Három középkor végi számadás a Nádasy-levéltárból. *Fons*, 14 (2007) 1. 136., Nógrády Árpád: *Kanizsai László számadáskönyve*. Bp., 2011. (História Könyvtár. Okmánytárak 8.) 36, 60, 66–67, 92, 128., C. Tóth [et al.]: *Arch. 1458–1526*, II. 331. Unokája és névrokona a híres énekeskönyv szerzője. Nagy Lajos (sajtó alá rend.): *Wathay Ferenc énekes könyve*. I–II. [Bp.], cop. 1976.

¹⁴ Sitkei Sebestyén (Sebastianus de Sythke) mellett Sitkei Gergely sárvári várnagyként és alispánként Kanizsai szolgálatában állt. Czövek Zoltán: Három középkor végi számadás, 135–136., Érszegi Géza: Sárvár a X–XV. században. In: Söptei István (szerk.): *Sárvár története*. Sárvár, 2000. 71, 75., Nógrády Árpád: *Kanizsai László számadáskönyve*, 30., C. Tóth [et al.]: *Arch. 1458–1526*, II. 330–331.

¹⁵ Ember Demeter (Demeterius Ember de Soklyo) az egervári uradalom későbbi tisztartója, talán az 1530-as években Sopronban feltűnő Ember Demeterrel azonosítható. Házi Jenő: *Sopron szabad királyi város története*. I–II. Sopron, 1921–1943. I/7. *Oklevelek, levelek és iratok 1521-től 1531-ig*. 378., Tirnitz József – Szakács Anita: *Sopron város tanácsa bírósági jegyzőkönyveinek regesztái*. I. 1533–1554. Sopron, 1996. 22., Srágli Lajos – Vándor László: *Egervár*. [Bp.], [2000]. (Száz magyar falu könyvesháza) 34. Egy tévesen 1507-re datált 1527-es oklevélben Frangepán Kristóf és Drágfi Anna Ember Demetert Egervár visszaadásáról nyugtatja. Thallóczy Lajos – Barabás Samu (kiad.): *A Frangepán család oklevéltára. Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus*. I–II. Bp., 1910–1913. II. 270–271.

László¹⁶ és Sági Sebestyén¹⁷ számára perhalasztást írt elő római és loretoi zárandoklatuk idejére.¹⁸ Tehát az újév beköszöntével újra perhalasztást nyert Kanizsai, viszont most már nem csak Loreto, hanem Róma is szerepelt az úticélok között, valamint belekerültek a Kanizsaival tartó familiárisok is a kedvezményezettek körébe. Ennek köszönhetően nev szerint ismerjük kíséretének fontosabb tagjait.

A hosszú peregrináció várható viszontagságai az otthon maradottak érdekében gyakran végrendelet megírására sarkallták az utazót.¹⁹ Így járt el Kanizsai is 1525. január 6-án sárvári birtokán.²⁰ E dokumentum azonban a kutatás számára mindeddig ismeretlen volt. A testamentum azért kerülhette el a kutatók figyelmét, mert annak ellenére, hogy 1526 előtt keletkezett, nem került be a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Diplomatikai Levéltárába, hanem a Magyar Kamara Archívumában, a *Neo-regestaactában* (E 148) kapott helyet. Ide valószínűleg a Nádasdy család egyéb irataival együtt érkezhetett, ugyanis a Kanizsaiak férfiágának kihalását követően a fiúsított Kanizsai Orsolya révén a familia oklevelei a Nádasdy család birtokába, majd pedig a kamarai gyűjteménybe kerültek. A diplomatikai gyűjtemény felállításakor a *Neo-regestaactából* kiválasztották és kiemelték az 1527 előtti iratokat, így elvileg itt csak 1526 utáni, elsősorban jogbiztosító jellegű forrásokat (armálisok, beiktatások, végrendeletek stb.) találunk.²¹ Mindennek ellenére a Kanizsai-testamentum mégis e fondban maradt.

Az eredeti, vörös viaszba nyomott gyűrűspecséttel ellátott végrendeletben Kanizsai László közli az irat olvasójával, hogy fogadalmának eleget téve néhány napon belül Loretoba és Rómába indul zárandoklatra. Ha az út során bármi baj érné, netán meghalna, feleségét és gyermekeit elsősorban a király, II. Lajos, valamint Szalkai László esztergomi érsek, Bátorfi István nádor, Szapolyai György szepesi gróf, valamint Drágfi János temesi ispán gondjaira bízta, hogy védelmezzék meg őket minden javukban, így várukkal, városukkal, falvaikkal és birtokukkal egyetemben. Ezen kívül meghagyta, hogy őrizzék meg jogaikban

¹⁶ Dénesfalvi László (Ladislaus de Dienesfalwa) kezdetben a Kanizsai család szervitora volt, majd a Bánfiak szolgálatába állt. Bilkei Irén (szerk.): *A zalavári és kapornaki konventek hiteleshelyi levéltárainak oklevélregesztái. 1542–1544.* Zalaegerszeg, 2002. (Zalai gyűjtemény 54.) 33, 71, 75, 78., Bilkei Irén (szerk.): *A zalavári és kapornaki konventek hiteleshelyi levéltárainak oklevélregesztái. 1545–1548.* Zalaegerszeg, 2008. (Zalai gyűjtemény 64.) 30–31.

¹⁷ Sági Sebestyén (Sebastianus de Saag) személyére vonatkozóan nem rendelkezünk további adatokkal. Nevéből arra következtethetünk, hogy valószínűleg a Kanizsa melletti középkori Ság településről (ma pusztá Liszó határában) származhatott.

¹⁸ DL 24 048., Nemes Gábor: Győr egyházmegyeiek a késő középkori Rómában. In: Tusor Péter – Szovák Kornél – Fedele Tamás (szerk.): *Magyarország és a római Szentszék. II. Vatikáni kutatások a 21. században.* Bp.–Róma, 2017. (Collectanea Vaticana Hungariae I/15) 117–118.

¹⁹ Csuksó E.: *Középkori magyar zárandokok*, 20. A végrendeletekről: Kulcsár Beáta: Magyar nemesi végrendeletek a középkorban. *Belvedere Meridionale*, 22 (2008) 1–2. 58–78.

²⁰ Az előző napon, január 5-én – lezárva birtokügyeit – még beiktatták a Sopron megyei Felsőlövő birtokába. DL 91 071.

²¹ Maksay Ferenc: *A Magyar Kamara archívuma.* Szerk. Buzási János. Bp., 1992. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai I. Levéltári leltárak 8.) 34., 36.

papjait és egyházi embereit, s özvegye vegye figyelembe Háshágyi Dénes,²² Kápolnai György deák,²³ Csali István²⁴ és Vatai Ferenc tanácsait, s gyermekei nevelésére közösen figyeljenek. A családi vagyon az özvegye kezén maradhat mindaddig, míg újra nem házasodik. Ha pedig gyermekei is elhunynának, a Drágfi Jánossal kötött 1524-es örökösödési szerződés lép életbe, amelynek értelmében II. Lajos előtt bételeki Drágfi János és Kanizsai László maguk és fiaik nevében testvérül, s bármelyik fél megszakadása esetére kölcsönösen örökösül fogadták egymást.²⁵ Az itáliai úthoz szükség lehetett egy olaszul is jól beszélő útitársra, ezért küldhette el 1525. január 8-án a velikei várnagy Kanizsaihoz az olasz Ivánt.²⁶

A zarándoklat célja, menete és ideje

Kanizsai valószínűleg a VII. Kelemen pápa által 1524. december 17-én megnyitott, s 1525-re meghirdetett szentévre érkezett az Örök Városba.²⁷ A búcsúhoz Magyarországon eléggé ambivalens módon viszonyultak. Bár a megelőző években folyamatosan csökkent a Rómába érkező magyarországi zarándokok száma, ennek ellenére a király megtiltotta a Rómába való zarándoklást, előtte pedig azt kérte a pápától, hogy a búcsút azok is elnyerhessék, akik ájtatosságukat Magyarországon végzik el és a római zarándokutat a török elleni hadjáratra adott pénzadománnyal váltják meg.²⁸ Viszont a Magyarországon tevékenykedő pápai nuncius így is a vártnál kevesebb bevételt könyvelhetett el eme adományokból.²⁹

²² Tisztartóként szolgálta a Kanizsai családot. Fontosságát jól mutatja, hogy ő lett Kanizsai Orsolya keresztapja. Luther követője lett, s ennek köszönhetően fia, Háshágyi Ferenc 1536-ban Wittenbergben tanult. Bilkei Irén: Egy hivatalvállaló köznemes família a későközépkori Zalában, a Háshágyiak. *Zalai Múzeum*, 21 (2013) 140–141.

²³ A Kanizsaiak familiárisaként szolgált, többek közt a velikei várnagy tisztét töltötte be. Pl. DL 22 656., DL 25 574., DL 25 691., DL 25 713., DL 26 326.

²⁴ Jelenleg csak erről az említéséről tudunk. Neve alapján a korszakban a Kanizsaiak kezében lévő Csókakő várához tartozó Fejér megyei Csalá birtokról származhatott. Záborszky Miklós: Csókakő. *Fejér Megyei Történelmi Évkönyv*, 15 (1981) 184., DL 22 837.

²⁵ DL 47 550., Géresi Kálmán (sajtó alá rend.): *A nagy-károlyi gróf Károlyi-család oklevéltára*. I–V. Bp., 1882–1887. III. 150–152., Nagy Imre (szerk.): *Sopron vármegye története. Oklevéltár*. I–II. Sopron, 1889–1891. II. 620–622.

²⁶ Érszegi G.: Sárvár a X–XV. században, 69. A zarándokok nyelvi problémáiról, valamint a tolmácsokról: Fedeles T.: „Isten nevében utazunk”, 162–164.

²⁷ Sergio Pagano – Pier Paolo Piergentili (ed.): *Peregrinatio sancta. Le bolle dei giubilei dal l'Archivio segreto vaticano. The Jubilee Bulls from the Vatican Secret Archives*. Roma, 2016. 26.

²⁸ Fraknói Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a Római Szent-székkal*. I–III. Bp., 1901–1903. II. 368., Pásztor L.: *A magyarság vallásos élete*, 118–124., 122–123.

²⁹ Nemes Gábor: *Magyarország és az 1525. évi szentév*. In: Lukácsi Zoltán – Martos Levente Balázs (szerk.): „Lát-tak a vizek téged, Istenem...”. *Tanulmánykötet, 2013–2014*. [Győr], [2014]. 111–115. A korszak pápai–Jagelló kapcsolatairól: Kubinyi András: *Diplomáciai érintkezések a Jagelló-kori magyar állam és a pápaság között*. In: *Új: Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. Bp., 1999. (METEM-könyvek 22.) 107–121., Nemes Gábor: *Elszalasztott lehetőségek. VII. Kelemen pápa és II. Lajos országainak belpolitikája (1523–1526)*. *Egyháztörténelmi Szemle*, 15 (2014) 4. 3–19.

Miután Kanizsai mindent megszervezett, valamint a szükséges perhalasztó okleveleket is kézbe vehette, végrendelete megírását követően még egy ideig Sárváron tartózkodott, majd kíséretével valamikor 1525. január második felében útnak indult.³⁰ Innentől kezdve hónapokig nem találkozunk általa, illetve a nevében írt levelekkel. A legközelebbi tőle származó forrásunk április 3-án keletkezett, amikor is – valószínűleg éppen Itáliából hazafelé tartva – Kanizsai azt írta feleségének, hogy másnap megérkeznek Sztenicsnyák (Steničnjak) várába.³¹ László távollétében felesége, Anna intézkedett helyette, például 1525. március 6-án Kápolnai György deák (Georgius literatus de Kapolna) velikei várnagy ügyében.³² Március 27-én király is arra utasította a csornai konventet, hogy feleségének, Annának kézbesítsék a parancslevelét.³³ Ezt követően május 25-én a király rábízta Püspök György és zalai birtokai védelmét.³⁴ Felmerült, hogy mivel neve szerepel egy 1525. február 28-án a zágrábi káptalan által kiadott *fassió*ban, már ekkor hazaérkezett volna, ám az oklevélben nem írnak arról, hogy személyesen jelen lett volna Kanizsai.³⁵ Mindezekből kifolyólag Kanizsai január első napjaiban indulhatott el, s április folyamán érkezhett vissza Itáliából. Így útja nagyjából három hónapig tartott, ami a korabeli közlekedési viszonyok alapján reális időtávnak számít.³⁶

Kanizsai útvonalát nehezen tudjuk rekonstruálni. A Rómába induló magyar zarándokok leggyakrabban a Bécsből induló, s Velencén át vezető szárazföldi utat, az úgynevezett *Venediger Strassét* használták, ám nem egyszer az Adriai-tengeren át érkeztek meg Itália földjére.³⁷ Az Észak-Itáliában dúló háború miatt, s Loreto tengerparti elhelyezkedése okán valószínűbbnek tartom, hogy Kanizsai is (részben) a tengeri utat választotta, s így jutott el a Rómától 200 km-re keletre, a tengerparton fekvő, a korszak egyik kedvelt búcsújáróhelyének számító Loretóba, ahol állt egy ház, amelyben a legenda szerint Szűz Mária született, és amely előtt az angyali üdvözlés történt.³⁸

³⁰ 1525. január 14-én még Sárvárról írt levelet Kápolnai György deáknak. DL 25 713.

³¹ DL 25 715. Az egykori erősség Zágráb megye területén feküdt, s 1512 és 1526 között volt a Kanizsaiak birtokában. Engel Pál: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről*. CD-ROM. (Térinformatika szerk. Kollányi László – Sallay Ágnes) Bp., 2001. pontkódja: 9ZB119. Április 23-án már ismét Sárvárról küldött levelet Kápolnai György deáknak. DL 38 741.

³² DL 94 391.

³³ Házi J.: *Sopron szabad királyi város története*, I/7. 142.

³⁴ DL 24 155.

³⁵ A zágrábi káptalan előtt Frangepán Mihály özvegye tesz kötelezvényt a Kanizsai Lászlótól élete végéig hasznélvezetre megkapott Lippie falu ügyében. Thallóczy L. – Barabás S. (kiad.): *A Frangepán család oklevéltára*, II. 376., DL 24 097.

³⁶ Újlaki Miklós útja például – jóval nagyobb kíséret mellett – hoozavetólegesen 106 napig tartott. Fedeles Tamás: „Bosniae [...] rex [...] apostolorum liminavit.” Újlaki Miklós 1475-ös római zarándoklata. *Történelmi Szemle*, 50 (2008) 4. 470.

³⁷ Fedeles T.: „*Isten nevében utazunk*”, 196. 199., Uő: „Bosniae [...] rex [...] apostolorum liminavit”, 467–470.

³⁸ Pásztor L.: *A magyarság vallásos élete*, 125., Bálint S. – Barna G.: *Búcsújáró magyarok*, 34–35. Utóbbiak téve-sen 1524-re teszik Kanizsai loretoi zarándoklatát.

A Rómába érkezők gyakran nem csak a legfontosabb bazilikákat és műemlékeket keresték fel, hanem sokszor folyamodtak kérelemmel, úgynevezett *supplicatio*val a pápai kúria felé, ám e források kiadása még nem érte el VII. Kelemen pontifikátusát (1523–1534), a pápa kiadott brevői között pedig szintén nem találkozunk a főúr vagy szervitorai említésével.³⁹ A Trastevere útjait járva sok magyar zarándok beiratkozott a Szentlélek-társulat tagjai közé, ám 1523 után e forrás sem tartalmaz magyarországi neveket.⁴⁰ Szerencsére római tevékenységéről mégis rendelkezünk forrással: Burgio pápai legátus egyik 1525. július 11-én írt leveléből megtudhatjuk, hogy Kanizsainak nagy megtiszteltetésben volt része, ugyanis találkozott VII. Kelemen pápával, aki lovaggá ütötte a főurat.⁴¹ Ennek idejét és helyét Biaggio Martinelli da Cesena pápai szertartásmester naplójának jóvoltából tudhatjuk meg: 1522. március 7-én, a vatikáni apostoli palota egyik termében, a *capella parva*ban került sor a lovaggá ütésre Gabriele Mascioli Foschi pápai sekrestyés, durazzói érsek, valamint Sessia hercegének jelenlétében.⁴²

Felmerül az a kérdés is, hogy lehetett-e Kanizsainak esetlegesen valamilyen követi, diplomáciai feladata, s ténylegesen áhítatos szempontok vezették-e útját. Általános perhatalasztást az uralkodótól általában azok kaptak, akik hivatalos ügyben, az uralkodót képviselve indultak útnak vagy hadjáratra,⁴³ és bár Kanizsai rendelkezett ilyen oklevéllel, jelen ismereteink szerint Kanizsai sosem látott el diplomáciai feladatot: ha megnézzük a korabeli pápai–magyar diplomácia működését, azt láthatjuk, hogy 1525-ben jól kiépített diplomáciai útvonalak álltak a két fél rendelkezésére, s Brodarics István működött Rómában a

³⁹ Lakatos Bálint (szerk.): *Regesta supplicationum, 1522–1523. A VI. Adorján pápa uralkodása alatt elfogadott magyar vonatkozású kérvények*. Bp.–Róma, 2018. (Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány Nuncupatae. Ser. 1., Collectanea Vaticana Hungariae. Classis 1. 16.), Nemes Gábor (szerk.): *Brevia Clementina. VII. Kelemen pápa magyar vonatkozású brevői (1523–1526)*. Bp.–Győr–Róma, 2015. (Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány Nuncupatae. Ser. 1., Collectanea Vaticana Hungariae. Classis 1. 12.) (Publicationes Archivi Dioecesanii Iauriensis. Fontes, studia 23.)

⁴⁰ *Liber Confraternitatis Sancti Spiritus de Urbe. A római Szentlélek Társulat anyakönyve. 1446–1523*. Bp., 1889. (Monumenta Vaticana historiam Regni Hungariae illustrantia. Ser. 1. 5.), Csukovits Enikő: *A római Szentlélek-társulat magyar tagjai (1446–1523)*. *Századok*, 134 (2000) 1. 238., Csukovits E.: *Középkori magyar zarándokok*, 187.

⁴¹ „Öfelsége az egri és veszprémi püspököket, meg Drágffy Jánost és Kanizsay Lászlót (kit ez évben ütött őszent-sége Rómában lovaggá) követségbe küldte a nemességhez, megüzenne velük, hogy a nádorválasztással meg van elégedve.” „Ladislao Canixei che questo anno Sua Santità fece Cavaliere in Roma” – Fraknói Vilmos (szerk.): *Relationes oratorum pontificiorum. Magyarországi pápai követek jelentései. 1524–1526*. Bp., 1884. (Monumenta Vaticana historiam Regni Hungariae illustrantia. Ser. 2. 1.) 231–237., *Mohács Magyarországa. Bárá Burgio pápai követ jelentései*. Ford. Bartoniek Emma. [Bp.], 1926. (A Napkelet könyvtára 2.) 21., Molnár András (szerk.): *Zala megye történelmi olvasókönyve. Helytörténeti szöveggyűjtemény*. Zalaegerszeg, 1996. 57.

⁴² „Die Martis 7 Martii sanctissimus dominus noster in capella sua parva creavit in militem nobilem et illustrem dominum nostrum Ungariae cum ceremoniis et solemnitatibus consuetis presentibus illustrissimo domino duce de Sessia et reverendissimo domino Gabriele archiepiscopo Dirachiensi.” *Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. vol. 12276, fol. 46. v. 88*. Ezúton köszönöm Nemes Gábornak, hogy e fontos, általa megtalált adatra felhívta a figyelmemet!

⁴³ Csukovits E.: *Középkori magyar zarándokok*, 104.

magyar király követeként.⁴⁴ Kanizsai személyes motivációit, vallásosságát jobban ismerjük.⁴⁵ A Kanizsai családban a 16. századra szinte hagyománya volt a jelentős szent helyeket felkereső kegyes zarándoklatoknak. 1400-ban Kanizsai János esztergomi érsek két testvérével, Miklóssal és Istvánnal tervezett a Szentföldre zarándokolni, ehhez a kötelező pápai engedélyt is megszerezte,⁴⁶ ám végül csak István vette kezébe a vándorbotot, ugyanis Miklós testi erőtlensége miatt nem indult útnak, János otlétéről pedig nincsen adatunk.⁴⁷ István unokája, Kanizsai János 1512-ben szintén hosszú zarándoklatra indult, ám a Szentföld helyett ő már Rómát és Loretót vette célba, ezzel nyilván kijelölve az utat unokaöccse, László számára.⁴⁸ Végül maga a király, II. Lajos említi meg a már idézett oklevelében, hogy Kanizsai korábban fogadalmat tett (*solvendi voti sui*), s ezért indul útnak.⁴⁹ További források is ismertek: a Kanizsai család több tagjáról is tudjuk, hogy misealapítványt tett, többek közt Kanizsai László is, aki a pálosoknál tett misealapítványt saját és hozzátartozói lelki üdvéért.⁵⁰ Tudjuk továbbá, hogy Tolnai Máté 1521-ben a bárót családtagjaival együtt felvette a bencés rend konfrátere közé.⁵¹ Ha eme adatokat összekötjük azzal, hogy éppen a szentévre időzítette utazását, valószínűsíthetjük, hogy itáliai útjának fő mozgatórugóját Kanizsai hitében, vallásos meggyőződésében kell keresnünk.

⁴⁴ Kasza Péter: *Egy korszakváltás szemtanúja. Brodarics István pályaképe*. Pécs–Bp., 2015. (Sziluett) 64–65., Nemes Gábor: Magyarország kapcsolatai az Apostoli Szentszékekkel (1523–1526). *Századok*, 149 (2015) 2. 488–489., Uő: Folytonosság vagy újrakezdés? Magyarország és az Apostoli Szentszék kapcsolatainak alakulása Mohács előtt és után. In: Varga Szabolcs – Vértesi Lászlár (szerk.): *Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században*. Pécs, 2017. (Seria historiae dioecesis Quinqueecclesiensis 17.) 116.

⁴⁵ A késő középkori magyar főurak vallásosságáról: Fedeles Tamás: „E földi hazát örök és mennyei palotával elcserélni”. Szempontok a késő középkori főúri vallásosság vizsgálatához. In: Fedeles Tamás – Böhm Gábor (szerk.): *Mesterek és tanítványok. Tanulmányok a bölcsészettudományok területéről*. Pécs, 2014. 54–80.

⁴⁶ *Bullae Bonifacii IX. p. m. IX. Pars altera. IX. Bonifác pápa bullái. Második rész. 1396–1404*. Bp., 1889. (Monumenta Vaticana historiam Regni Hungariae illustrantia. Ser. 1. 4.) 180.

⁴⁷ *Bullae Bonifacii IX.*, 188., Csukovits E.: *Középkori magyar zarándokok*, 134. 155. Habár lehet, hogy János nem ért el a Szentföldre, végrendeletében nagy összeget hagyott a római Santa Maria Maggiore bazilika Szent Jeromos oltárára. Áldásy Antal: Regesták a vatikáni levéltárból. 3. és befejező közlemény. *Történelmi Tár*, 18 (1895) 2. 285.

⁴⁸ DL 22 275., Csukovits E.: *Középkori magyar zarándokok*, 51., 156. Gersei Pető János 1500-ban Róma mellett Loretóba is elment.

⁴⁹ DL 24 048.

⁵⁰ Kanizsai Lászlón kívül Kanizsai György, István, valamint Kanizsai Miklós özvegye, Margit, s Kanizsai Dorottyia is tett ilyen alapítványt. Mályusz Elemér: A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban. Harmadik közlemény. *Levéltári Közlemények*, 6 (1928) 1. 202., Fedeles Tamás: „Medicina contra peccata mundana”. Késő középkori főúri misealapítványok. *Századok*, 148 (2014) 2. 455–456, 462–467.

⁵¹ DL 23 598., ETE I.50. A családban ez sem számított egyedi jelenségnek. 1498-ban Kanizsai László szüleit, Kanizsai Lászlót és Bánfi Erzsébetet Laskai Osvát felvette az obszerváns ferencesek konfrátere közé. Kertész Balázs: *A magyarországi obszerváns ferencesek eredetiben fennmaradt iratai, 1448–1526*. Bp., 2015. (Fontes Historici ordinis fratrum minorum in Hungaria 7.) 106–107. 1521-ben pedig Kanizsai Dorottyia a pálosok konfrátéré lett. DL 23 544. Az adatokért Erős Renátának és Fedeles Tamásnak tartozom köszönettel.

Az úttól várható, túlvilági életre gyűjtött lelki javak felhasználására mindenesetre hamarosan szüksége lehetett, ugyanis Rómából való hazatérte után nem sokkal elhunyt. A főúr halála egy újabb tisztázandó kérdéskört nyit meg: pontosan mikor is halt meg Kanizsai, s zarándokútja előtt írt végrendelete vajon érvénybe lépett-e?

Kanizsai László halála

Bár Kanizsai halálával eddig részletekbe menően nem foglalkoztak, mégis számtalan különböző verziót olvashatunk a szakirodalomban. Sokan, többek közt Vándor László, B. Szabó János és C. Tóth Norbert szerint a főúr már 1525 szeptemberében elhunyt.⁵² E dátum mellett azonban számos más vélemény olvasható a 19. század végétől napjainkig.

Az egyik legelső megjegyzés a helytörténeti feldolgozások sokszor ingoványos talajára vezet bennünket: Balogh János magyar királyi honvédszázados 1896-ban megjelent, s azóta sokat idézett, a történeti diskurzusba beépült *Nagy-Kanizsa város és vidékének hadtörténelmi leírása* című művében egy igen különös történetre bukkanunk.⁵³ A szerző a következőket írja Kanizsai Lászlóval kapcsolatban, aki az 1520-as évek első felében nem csak a Kanizsai-család feje volt, hanem a királyság egyik nagyhatalmú főura: „Mindezek a király által illően jutalmaztattak, minek folytán fokonként ő is följutott a kir. tárnokmesteri állásra; a mi körülhordozásra gyűjtött mintegy 3000 főnyi seregét már nem volt képes a királyi táborba vezetni; kénytelen volt tehát hű vezérére, Sárkány Ambrúsról bízva, a Babocsánál időzött Nádasdy Tamás országnádorhoz irányítani, ki Sárkányt csapataival a Drávához rendelé, hogy Solimán hadainak átkelését megakadályozza, vagy legalább hátráltassa, hogy ő a magyar hadak összpontosítására időt nyerhessen.” A nehéz csatározások után „Sárkány a zömtől elváगतott és a megmaradt csapatainak roncsával – alig 100–200 emberrel – Styriába menekülni kényszerült és csak hosszas kerülő utakon, nyomorral küzdve vergődhetett, a 3000 főből állott szép és büszke seregének elcsigázott alig hatodrésszével, a mohácsi catastropha után N.-Kanizsa várába.”⁵⁴

Az 1940-es években a főúr halála az irodalmi életben is feldolgozásra került: Hajós Terézia regényében László megsérül a csatában, majd nemsokára meghal, Dénes Gizella

⁵² Reiszig E.: A Kanizsaiak a XV. században, 80., Vándor L.: Kanizsa története, 243., Érszegi G.: Sárvár a X–XV. században, 69., C. Tóth [et al.]: *Arch. 1458–1526*, 331., B. Szabó János – C. Tóth Norbert: „Árnyékboksz az árnyék-sereggel” – avagy már megint mindenért Szapolyai a hibás. *Hadtörténelmi Közlemények*, 131 (2018) 2. 310.

⁵³ Balogh János: *Nagy-Kanizsa város és vidékének hadtörténelmi leírása*. Nagykanizsa, 1896., Baloghról: Czupi Gyula: *Nagy-Kanizsa és vidékének hadtörténelmi leírása*. In: Rikli Ferenc (szerk.): *Kanizsai enciklopédia*. Nagykanizsa, 1999. 231. A kérdésről részletesen: Kanász Viktor: *Kanizsa és a mohácsi csata*. In: Haramza Márk [et al.] (szerk.): *Eke mentén, csata nyomában. A mohácsi csata (1526) kutatásának legújabb eredményei*. Bp.–Pécs, 2020. 93–105.

⁵⁴ Balogh J.: *Nagy-Kanizsa*, 64–65.

művében pedig a báró életét veszti a mohácsi csataterén.⁵⁵ Barta Gábornak 1977-ben szemt szúrt Kanizsai László eltűnése a mohácsi csatát követő hónapokban, azonban választ nem keresett a kérdésre.⁵⁶ Ugyanebben az évben N. Ipolyi Márta a Hadtörténeti Közlemények hasábjain úgy nyilatkozott, hogy Kanizsai László „feltehetően szintén a mohácsi csatában pusztult el”.⁵⁷

Végül pedig Botlik Richárd 2017-ben publikált Az 1526. évi mohácsi csata „árnyékseregei” című művében – felsorolva, hogy kik nem vettek részt a mohácsi ütközetben – az eddigiekkel ellenkező véleményt fogalmazott meg: „Ügyszintén távol maradt a csatától [...] Kanizsai László [...]”.⁵⁸ 2018-ban e munka nyomtatásban is megjelent, s itt a fenti állítások megismétlése mellett megjegyzi, hogy „Egyes tudományépszerűsítő weblapok szerint Kanizsai 1525-ben meghalt, aminek ellentmond, hogy korabeli összeírások 1527-ben, 1529-ben, de még 1532-ben is a főurak közt tüntették fel a nevét.”⁵⁹

Mindebből azt láthatjuk, hogy bár több, egymással olykor szöges ellentétben álló vélemény olvasható a szakirodalomban, Kanizsai László halálának körülményeit senki sem vizsgálta meg alaposabban. Tegyük hát most erre kísérletet! Mint fentebb olvasható, Kanizsai 1525 áprilisában térhetett haza Rómából. Május folyamán Drágfi Jánossal intézte a birtokügyeit.⁶⁰ Július 10-én a felesége Sárvárról levelet írt a hatvani országgyűlésen tartózkodó férjének, amelyből megtudhatjuk, hogy László ekkor már gyengélkedett.⁶¹ Augusztus 31-én Drágfi János előtt Csepel szigetén lányát, Magdolnát jegyezte el Batthyány Ferenc testvérének, Boldizsárnak a fiával, Kristóffal.⁶² Pár nappal később, szeptember 9-én Drágfi Anna Sárváron kelt levelében már Kanizsai László özvegyének nevezte magát, s ezt követően újraházasodásáig így használta

⁵⁵ Dénes Gizella: *Virrasztó asszony. Kanizsai Dorottya életének regénye*. Bp., [1943]. 676–677., 682., Baloghné Hajós Terézia: *Mohács anyaga. Kanizsai Dorottya életregénye*. Bp. [én.] 151., 160.

⁵⁶ „... Kanizsai László életjelt is alig ad magáról e döntő fontosságú hetek alatt”, „Elképzelhető, hogy a Korlátkövyek, Erdődyek, Kanizsayak közül eljött még valaki, de erre semmiféle bizonyítékunk nincsen.” – Barta Gábor: Illúziók esztendeje. *Megjegyzések a Mohács utáni kettős királyválasztás történetéhez. Történelmi Szemle*, 20 (1977) 1. 5., 22.

⁵⁷ N. Ipolyi Márta: A mohácsi csata és csatater megválaszolatlan kérdései. *Hadtörténelmi Közlemények*, 24 (1977) 2. 218.

⁵⁸ Botlik Richárd: *Az 1526. évi mohácsi csata „árnyékseregei”*. Bp., 2017. Online dokumentum: https://www.academia.edu/34807761/Az_1526_évi_mohácsi_csata_árnyékseregei_Bp_2017_Shadow_Militaries_of_the_Battle_ (A letöltés ideje: 2018. január 31.) 66. A munka kapcsán érdekes polémia kezdődött: B. Szabó J. – C. Tóth N.: „Árnyékoks az árnyéksereggel”, Botlik Richárd – Nemes István: Gondolatok az 1526. évi mohácsi csata távolmaradóiról, a hadkötelezettség törvényeiről és a tárgyalt kor orvosi kérdéseiről. *Hadtörténelmi Közlemények*, 132 (2019) 2. 455–474., B. Szabó János – C. Tóth Norbert: Válasz Botlik Richárdnak és Nemes Istvánnak. *Hadtörténelmi Közlemények*, 132 (2019) 2. 475–487.

⁵⁹ Botlik Richárd: Az 1526. évi mohácsi csata „árnyékseregei”. In: Botlik Richárd – Illik Péter: *A mohácsi csata (1526) másképpen. A nagy temető?* Bp., 2018. 177.

⁶⁰ DL 24 147.

⁶¹ DL 94 392.

⁶² DL 24 183.

nevét.⁶³ A hír a királyhoz is hamar eljutott, ugyanis II. Lajos szeptember 11-én arról írt, hogy Vas vármegye ispáni tisztségét Batthyány Ferencnek adta,⁶⁴ szeptember 22-én (*in crastino festi beati Mathei apostoli et ewangeliste*) Budán kelt oklevele pedig már néhaiként említi a főurat.⁶⁵ A fenti adatokból arra következtethetünk, hogy Kanizsai László előre érezhette élete végének közeledtét, ezért köthette meg utolsó napjaiban a lánya eljegyzését, s végül 1525. szeptember 1. és 9. között halt meg. Elhunytával Kanizsai Ferenc lett a Kanizsai család utolsó fiúági leszármazottja.

Megoldásra várnak még azonban azok a korabeli összeírások, amelyek Botlik szerint 1527-ben, 1529-ben, de még 1532-ben is a főurak közt tüntették fel nevét. A szerző munkájában nem említette a forrásai helyét, ám érdeklődésemre válaszul megírta, hogy a Haus-, Hof- und Staatsarchiv falai között őrzött, az I. Ferdinánd számára a török ellen nyújtandó fegyveresek számát bemutató összeírásokban többször szerepel a Kanisay név, s ezek közül egy 1528 elejére datálható iratban az alábbiakat olvashatjuk: „*Dominus Kanisay L. armorum et pedites*”. Botlik szerint e rész Kanizsai Lászlóra vonatkozik.⁶⁶ Meglátásom szerint amennyiben ténylegesen egy „L” *sigla* lenne a szövegben, az sem a *Ladislaus* rövidítésére szolgálna, hanem a küldendő katonák számát (50) kívánná megadni. Azonban az iratot átolvasva azt láthatjuk, hogy a forrásban a következő szerepel: „*D[ominus] Kannisay Le. ar. et pedites – eq. iiiii*”. Azaz az *L* betű valójában a *levis armorum* (könnyűfegyverzetű) rövidítése. A forrásban szereplő másik említés pedig pusztán annyit közöl, hogy „D. Kanisay”.⁶⁷ Tehát e forrás nem nevezi meg a pontos személyt, azonban, mint ahogy a későbbiekben láthatjuk, Kanizsai Ferenc rejtőzhet a *dominus* megnevezés mögött.

Botlik jelezte továbbá, hogy még egy Ferdinánd 1532-ben megtartott országgyűlésén jelenlévő előkelőket felsoroló listán is találkozunk egy Kanizsaival.⁶⁸ Az iratban valóban szerepel a család, s meglepő módon többletinformációt is nyújt számunkra, ugyanis a felsorolásban a következő bejegyzést találjuk: „*liberi condam de Kanysa*”, azaz „a néhai Kanizsai gyermekei”, ami minden bizonnyal az elhunyt Kanizsai László gyermekeire, Kanizsai Ferencre és Orsolyára vonatkozik.⁶⁹ Egy további kérdés azonban még tisztázásra vár: mi lett özvegye és árvái további sorsa, életbe lépett-e a végrendelet?

⁶³ „Anna Dragfy de Belthek m. quondam dom. L. de K. relicta” – DL 25 719. Későbbi leveleire ld. DL 25 721., DL 62 109., DL 62 110., DL 104 459., DL 104 461., DL 104 462., DL 104 466., DL 104 467., DL 104 470., DL 104 475.

⁶⁴ C. Tóth [et al.]: *Arch. 1458–1526*, II. 508.

⁶⁵ „Annam relictam magnifici q[ui]on]dam Ladislai de Kanysa” – DL 24 190. Reiszig Ede, Vándor László és az MNL OL DL–DF Adatbázisa tévesen 1521-re datálja az oklevelet. Reiszig E.: *A Kanizsaiak a XV. században*, 80., Vándor L.: *Kanizsa története*, 243. Október 4-én szintén néhaiként említi. Házi J.: *Sopron*, 169–171.

⁶⁶ Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Ungarische Akten (a továbbiakban: ÖStA HHStA UA), Allgemeine Akten, Fasc. 8. ff. 15–16. (Botlik Richárd 2019. június 15-i levele alapján.)

⁶⁷ ÖStA HHStA UA, Allgemeine Akten, Fasc. 8. f. 15r.

⁶⁸ ÖStA HHStA UA, Comitalia, Fasc. 378., Konv. A., ff. 64–67.

⁶⁹ ÖStA HHStA UA, Comitalia, Fasc. 378., Konv. A., f. 65r. Ezúton köszönöm Oross András segítségét!

A Kanizsai-árvák sorsa

Kanizsai László halálát követően a király szeptember 22-én kelt oklevelében gyámként Drágfi Jánost bízta meg az özvegy Drágfi Anna, valamint az árvák, Ferenc, Orsolya és Magdolna vagyonának megóvásával.⁷⁰ Az öt gyermek közül ekkora Farkas és Katalin már elhunyt.⁷¹ E védő kart Drágfi sajátosan értelmezhetette: az 1524-es szerződés értelmében – bár továbbra is életben volt László törvényes fiúgyermek, Ferenc – saját kezelésbe vette a birtokokat. Legálábbis erre enged következtetni a két nappal a törökkel vívandó csata előtt, 1526. augusztus 27-én, Mohács mezején tett testamentuma: „Gaspárnak, Boldisárnak hagyom szalában kanisaj lazlo attyamfya Josagat myndenestwl fogwan. Jol tuggyatok mykeppen volt az Contractus keoztwnk, mely Contractus Lewel nallatok vagyon...”.⁷² A nagyúr jól tette, hogy végrendeletbe foglalta akarátát, ugyanis ő is holtan maradt a mohácsi csatátéren. A testamentum értelmében Drágfi Gáspárra és Boldizsárra szálltak a Kanizsai birtokok, amennyiben ezt érvényre tudták volna juttatni. Drágfi Anna mindenesetre nem maradt sokáig özvegy, hozzáment Frangepán Kristófhhoz, ám a sors továbbra sem volt túl kegyes hozzá, ugyanis férje hamarosan meghalt. Ezért újabb védelmezőt kellett találni: 1528. január 30-án I. Ferdinánd megparancsolta Szalaházy Tamás egri püspöknek, hogy vegye oltalmába Drágfi Annát és fiát, Lászlót, valamint Drágfi Gáspárt és javait.⁷³ Anna 1528. március 7-én végrendeletet tett, amelyben Várdai Pálra, Szalaházy Tamásra, Thurzó Elekre és Batthyány Ferencre bízta az árvákat, nevelésüket pedig Hászhágyi Dénesre és Vatai Ferencre hagyta.⁷⁴ Az özvegy megérezhette halála közeledtét, ugyanis 1528. szeptember 21-én az Orsolya és Ferenc nevelésével törődő Kanizsai Dorotytya Sárváron – miközben az árvák birtokairól rendelkezett – már néhaiként említette.⁷⁵

Kanizsai Ferenc halálának időpontja kapcsán, ami egybeesik a család magva szakadásával, nemrég új dátum merült fel a szakirodalomban. Nagykanizsa egyik első historikusa, Horváth Gyula, majd többek közt Reiszig Ede és rá hivatkozva Vándor László is az 1532-es

⁷⁰ DL 24 190.

⁷¹ Farkasról egyetlen adatunk van csupán: a vasvári káptalan 1518-ban egyedül őt említi a gyermekek közül. DL 23 012. 1523-ban csak Katalin és Orsolya szerepel az oklevelekben (DL 23 761., DL 24 788. (1523. június 8.), valamint DL 23 769. (1523. június 23.)), s Ferenc Katalin és Orsolya mellett csak 1524. március 11-én tűnik fel. (DL 47 550.) Így Ferenc 1523. június 23. és 1524. március 11. között született.

⁷² DL 24 323. Zolnai Gyula átirásában: „Farkas fiamnak hagyom Erdőd várát, Andrásnak Kővárat, Gáspárnak, Boldizsárnak hagyom Zalában Kanizsai László atyámfia jószágát mindenestül. Jól tudjátok, miképpen volt az kontraktus köztünk, mely kontraktuslevél nálatok van.” – Zolnai Gyula: *Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig*. Bp., 1894. 255–259. Drágfinak egy évvel korábban, 1524. június 27-én is tett végrendeletet, amiben szintén szerepel Kanizsai László, akinek elengedi a tartozását. Mészöly Gedeon: Drágffy János 1524-iki végrendelete. *Magyar Nyelv*, 13 (1917) 121–124., Kulcsár B.: *Magyar nemesi végrendeletek*, 61.

⁷³ MNL OL E 148. Fasc. 19. No. 22.

⁷⁴ ETE I. 366–370.

⁷⁵ MNL OL E 148. Fasc. 251. No. 1. Köszönöm Orsós Juliannának, hogy felhívta a figyelmemet a forrásra.

dátumot fogadta el.⁷⁶ A hivatkozott forrás valóban arról tudósít, hogy az oklevél kiállítása előtt néhány nappal hunyt el Ferenc („*prefati condam Ladislai de Kanyisa filii eiusdem his diebus defuncti*”).⁷⁷ Nemrég előkerült azonban két másik, Bécsben őrzött forrás, amelyekben a Helytartótanács 1531. július 20-án azt írta az uralkodónak Pozsonyból, hogy levelet kaptak, amely szerint nemcsak Kanizsai Dorottya, hanem unokaöccse, Kanizsai Ferenc is elhunyt. Az udvar válasza szerint ugyan hallottak Dorottya haláláról, de mivel nem tudták biztosan, hogy Ferenc is elhunyt volna, az ügy kivizsgálására Lengyel János asztalnokmestert küldték ki, aki szomszédsága, valamint a Kanizsai-familiárisokkal való barátsága miatt is alkalmas volt a feladatra.⁷⁸ Mivel az utóbbi forrásban érződik a bizonytalanság, az első, 1532-es forrás viszont világosan fogalmaz, az 1532-es dátumot valószínűbbnek tartom.

Halálával a család férfiágon kihalt, s Orsolya maradt az egyetlen élő személy a családból. Hozományra nem mindennapi értéket képviselt, s a kezét elnyerő férfi sem volt átlagos kérő: a Kanizsai-familiáris családból származó Nádasdy Tamás, az ország későbbi nádora vezethette oltár elé az ifjú arát. Nem is késlekedett, Ferenc halála után pár nappal sikerült kiharcolnia először Szapolyai Jánosnál, majd I. Ferdinándnál is Orsolya fiúsítását, így végül az egész Kanizsai-vagyon az ő kezébe került.⁷⁹

Összegzés

A késő középkor folyamán számtalan magyarországi zarándok fordult meg Rómában. Zarándoklatuk részleteit: útvonalukat, indítékaikat, esetleges kísérőiket azonban a források sporadikus volta miatt ritkán ismerhetjük meg. Szerencsés kivétel ez alól Kanizsai László, ugyanis az 1525-ös itáliai peregrinációja előkészületeivel együtt jól dokumentálható.

Kanizsai László a családi hagyományt követve familiárisai, Vatai Ferenc, Sitkei Sebestyén, Ember Demeter, Dénesfalvi László és Sági Sebestyén körében fogadalmának eleget

⁷⁶ Horváth Gyula: *Kanizsa város története s annak jelen viszonyai*. Kanizsa, 1861. 9., Reiszig E.: A Kanizsaiak a XV. században, 80., Vándor L.: *Kanizsa története*, 244.

⁷⁷ Károly János: *Fejér vármegye története*. III. Székesfejérvár, 1899. 575–578.

⁷⁸ Erdélyi Gabriella (szerk.): *Bethlenfalvi Thurzó Elek levelezése. Források a Habsburg-magyar kapcsolatok történetéhez*. I. 1526–1532. Bp., 2005. (Lymbus-kötetek 1.) 258–264., Kelényi Borbála: *Kanizsai Dorottya végrendelete és társadalmi kapcsolatai*, 453., Uő: *Késő középkori magyar fő- és köznemesi női végrendeletek (1440–1526)*. Doktori disszertáció. Bp., 2015. 22.

⁷⁹ Ennek ellenére úgy tűnik, Drágfi Gáspár sem adta fel a Kanizsai-uradalmakért folytatott küzdelmet. Legalábbis ennek tudhatjuk be, hogy mikor 1540. szeptember 25-én I. Ferdinánd kegyelmébe fogadta Drágfi Gáspárt, a Kanizsai László egykori birtokainak kormányzását is rábízta. „[...] praeterea in facto universorum castrorum, castellorum ac bonorum et iurium possessionariorum quorumlibet magnifici quondam Ladislai de Kanyisa intra ambitum dicti Regni nostri Hungariae et partium sibi subiectarum ubiviset in quibuscumque comitatibus existentium et habitorum, quae idem Caspar Dragffy ad se efficaci iure spectare praetenderet [...]” – MNL OL E 148. Fasc. 415. No. 29. (A forrás ismeretéért Orsós Juliannának tartozom köszönettel.) Az ügy hátterét jelenleg még nem ismerjük, mindenesetre eléggé érdekes, hogy e lépéssel a már évek óta Ferdinánd hűségén lévő Nádasdyhoz került birtokokról rendelkezik a király.

téve a VII. Kelemen pápa által meghirdetett Szentév keretében 1525 januárjának második felében indult zarándoklatra Rómába és Loretóba. A báró felkészült az útra: perhalasztó okleveleket nyert maga és kísérete nemes tagjai számára a királytól, és családja, valamint vagyona védelmében végrendelezett, melyben II. Lajos, Szalkai László, Bátor István, Szapolyai György, valamint Drágfi János gondjaira bízta feleségét és gyermekeit. Az Örök Városban amellet, hogy bizonyosan felkereste a zarándokok számára előírt bazilikákat s megnézte a város főbb nevezetességeit, március 7-én VII. Kelemen pápa audiencián fogadta és lovaggá ütötte a vatikáni apostoli palotában. 1525 áprilisára már visszaérkezett Magyarországra. Hazatérése után részt vett a hatvani országgyűlésen, majd lányát, Magdolnát eljegyezte Batthyány Kristóffal.

Mindezt élete utolsó heteiben tette, ugyanis – a sok egymásnak ellentmondó megállapítás ellenére kétséget kizáróan – 1525. szeptember 1. és 9. között elhunyt. Jóllehet férfión Kanizsai Ferenc elhunytával csak 1532-ben halt ki a család, Drágfi János megpróbálta rátenni kezét a Kanizsai birtokokra, ám a mohácsi csatatéren életét vesztette. Az ütközet előtt írt végrendeletében Kanizsai László vagyonának örököseként Drágfi Gáspárt nevezte meg, ám bármennyire is igyekezett a Drágfi család megszerezni a kihalt familia vagyonát, végül a fiúsított Kanizsai Orsolya kezét elnyerő Nádasdy Tamás révén a Nádasdy család lett a Kanizsai-vagyon tényleges örököse.

Sárvár, 1525. január 6.

Kanizsai László végrendeletet tesz, amelyben tudatja, hogy fogadalmának eleget téve néhány napon belül Loretóba és Rómába zarándokol, s családja és jószágai védelmét halála esetén II. Lajos, Szalkai László, Bátor István, Szapolyai György, valamint Drágfi János gondjaira bízva, valamint intézkedik gyermekei nevelése, és a birtokok további sorsa felől.

(MNL OL E 148 – Fasc. 597. – No. 23.)⁸⁰

az irat tetején: IM

In nomine Sanctae Trinitatis et Individuae Unitatis amen. Anno eiusdem millesimo quingentesimo vigesimo quinto in festo Ephiphaniarum eiusdem Domini nostri Ihesu Christi in castro meo Sarwar.

Ego Ladislaus de Kanyisa comes comitatus Castriferrei, licet mente et corpore divina an[n]uente clementia peroptime sanus, considerans tamen et in archano mentis meae cura diligenter revolvens morte nihil certius et eius hora incertius esse nihil, et me quoque instar aliorum mortalium fore mortalem, et quamvis ego gratia solvendi voti per me facti ecclesiam Beatissimae Mariae Virginis de Loreto ac deinde iuvante Domino limina Beatorum Petri et Pauli apostolorum in urbe Romana proximis futuris diebus peregrinantium more visitare decreveram, ipsius itaque meae peregrinationis in itinere casus et fortuna, quae me comitetur, incertum est, nam certus recessus, fortuitus reditus. Quorum potissima consideratione ductus cupiens de rebus et bonis mihi a Deo collatis et concessis salubriter providere et consulere de eisdem, igitur rebus et bonis meis tale meum ultimum et extremum manu mea propria scriptum facio et condo testamentum, item primo et ante omnia, quod si me hac meo in itinere mori contingerit, quod Deus avertat, lego animam meam Deo creatori, eius corpus autem meum terrae sepeliendum. Item liberos meos cum domina consorte mea lego et committo in tutelam et protectionem primum regiae maiestatis domini mei gratiosissimi ac tandem reverendissimi domini Ladislai archiepiscopi ecclesiae Strigoniensis, necnon spectabilium et magnificorum dominorum Stephani de Bator regni Hungariae palatini, Georgii^a de Zapolya comitis perpetui terrae Scepusiensis et Iohannis Dragfy de Beltwk comitis Temesiensis, quos rogo amore Dei omnipotentis et servitorum meorum intuitu dictos meos liberos ab omnibus impeditores tuere, protegere et defendere velint, maiestati quoque regiae supplicare, ut sua quoque maiestas eosdem defendere dignetur. Item omnia castra, oppida, villasque et possessiones alia quoque universa iura mea possessionaria lego et committo ipsis liberis meis, in quos et alioquin iure hereditario condescendi debent. Volumus autem, ut omnia divina officia, quae nos et predecessores nostri in bonis nostris ad laudem Dei instituimus

⁸⁰ Eredeti, papíron, az irat alján vörös viaszba nyomott gyűrűspecséttel. Az oklevél szövegét normalizálva közölöm így egységesítem az átírást is (például: nichil – nihil, opida – oppida, tutelam – tutelam, sepeliendum – sepeliendum). Ezúton köszönöm Tuhári Attilának az oklevél átírása során nyújtott segítségét.

et ordinavimus, ut suo modo futuris semper successivis temporibus peragantur et bona nostra possessionaria ad id^b data et deputata ne ab eorum possessoribus presbiteris et viris ecclesiasticis alienentur et recipiantur. Item quoniam praefati liberi et pueri nostri in[h]abilem et imperfectam agunt adhuc aetatem eorum cura et educatio committimus dominae consorti nostrae, matri videlicet eorum, quamdiu videlicet nomen et titulum nostrum gesserit, ubi vero casu se ad secunda vota transferre vellet,^c extunc extraneum maritum in bona nostra ut nostrorum liberorum non inducat, sed rehabito iure suo ipsa bona nostra libere et pacifice dictis nostris liberis remittat et resignat, ubi vero contrarium facere vellet servitores et familiares nostri infrascripti suae aliquo notam infidelitatis resistere valeant. Item volumus, ut ipsa domina consors nostra utatur consiliis egregiorum Dionisi^d Hasagy, Georgii literati de Kapolna, S[t]ephani Chaly, Francisci Wathay familiariorum nostrorum et nullorum aliorum, et si domino permittente individuo (?) ipsam mori contigerit vel ut praemisimus ad alia vota se transtuli voluerit, extunc educationem et nutritionem praefatorum nostrorum liberorum et bonorum nostrorum conservationem communiter praescriptis nostris familiaribus sub tutela semper regiae maiestatis et aliorum praescriptorum dominorum committimus. [...] nos cum praefato magnifico domino Iohanne Dragfy super devolutione bonis et iuribus nostris possessionariis in alterutrum altero utrum deceden[tibus] et heredibus deficientibus contractum fecerimus, nihilominus ut praemisimus, si nobis eo in itinere, quod Deus avertat, mori contingerit et praefatus dominus Iohannes Dragffy exstantibus praefatis nostris liberis sexus utriusque in ipsa bona nostra quacumque via modo et ratione et colore exquisito se inmi[t]tere vellet et niteretur, extunc literas praefati contractus inter nos emanatas et exortas vanas, cassas, mortuas et viribus careturus relinquimus et esse volumus, et ut eidem praefati nostri familiares iuvamine et auxilio ipsius regiae maiestatis domini nostri gratiosissimi aliorumque praefatorum dominorum, tutorum videlicet et protectorum nostrorum omnibus modis resistere debeant et teneantur. Item volumus et committimus, quod omnia debita omnium debitorum nostrorum, quibus nos vel ex testamento quondam dominae genetricis nostrae vel ratione servitorum nobis vel ipsis nostris parentibus exhibitorum vel^e aliorum quorumcumque, quae iuste et iure mediante et rationabiliter probare poterunt, praefata domina consors nostra cum dictis nostris familiaribus plenarie solvere debeant et teneantur, quo citius fieri poterit, si aliunde plenaria citissime fieri non posset, extunc de rebus nostris mobilibus persolvere sub poena excommunicationis teneantur. Praescriptum autem testamentum nostrum manu nostra propria scripsimus sigilloque nostro clenodiali quo utimur consignavimus anno die et loco quibus supra. Deo gratias.

Idem Ladislaus de Kanysa
manu propria etc.

[sigillum]

|^a A kéziratban: 'Georgio' |^b Kihúzáva: 'deputata' |^c Kihúzáva: 'extunc ac extraneum maritum' |^d A kéziratban: 'Dionisio' |^e Kihúzáva: 'aliorum'

In verso:

N. R. a. Fas. 597. n. 23.

Fasc. 597 – numero 23ius

Numero 2945.

Numero 2945.

R.

Testamentum Ladislai de Kanysa, manu propria, anno 1525. scriptum

THE NOBLEMAN'S TESTAMENT ON HIS WAY TO ROME: THE ITALIAN PILGRIMAGE, TESTAMENT, AND DEATH OF LÁSZLÓ KANIZSAI

During the Late Middle Ages, many Hungarian pilgrims visited Rome but the details of their journeys remain quite often unknown. The case of László Kanizsai is a fortunate exception, since both his Italian peregrination and the preceding preparations are well documented.

László Kanizsai, – following a family tradition and in order to fulfil the vow he made to his familiars – started his voyage to Rome and Loreto in January 1525 in order to complete his pilgrimage in the Holy Year that had been announced by Pope Clement VII. The baron was prepared for the journey: he obtained from the king a charter of continuance for himself and for the members of his entourage, and for the protection of his family and wealth he also made his last will and testament. In this, he entrusted King Louis II, Archbishop Ladislaus Szalkai of Esztergom, Palatine Stephen VII Báthory, Count George Zápolya of Szepes, and John Drágfi of Beltek, Ispán of Temes to take care of his wife and children. On his arrival to the Eternal City, Pope Clement VII received Kanizsai for a papal audience and knighted him. By April 1525, the pilgrim was already back in Hungary.

Following his return, he took part in the diet of Hatvan, and got his daughter, Magdalene, engaged to Kristóf Batthyány. He did these things in the last weeks of his life, since he passed away sometime between 1 and 9 September 1525. Although the male line of the family died out in 1532, John Drágfi had already tried to gain control over the Kanizsai family estate. His attempt was in vain since died on the battlefield of Mohács in 1526. In his last will, which was written before the battle, John Drágfi named the heir of László Kanizsai's fortune as Caspar Drágfi. Despite all the efforts of the Drágfis to acquire the holdings of the extinct family, Orsolya Kanizsai, who had been prefected (promoted from a daughter to a son), gave her hand in marriage to Baron Tamás Nádasdy. Therefore, in the end, it was the Nádasdy family who came into possession of the Kanizsai estate.

Keywords: pilgrimage, Rome, Loreto, testament, László Kanizsai, piety

A szerzőkről

- BADIK-SZABÓ TERÉZIA – doktorandusz, PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola,
Középkori és Koraújkori Történet Doktori Program
Témavezető: Dr. Fedeles Tamás, egyetemi tanár (PTE), Dr. C. Tóth Norbert, tudományos
főmunkatárs (Magyar Medievisztikai Kutatócsoport)
Elérhetőség: badikszabo.terezia@gmail.com
- BOGNÁR LÁSZLÓ – doktorandusz, SZTE BTK Történettudományi Doktori Iskola, Medie-
viztika Doktori Program
Témavezető: Dr. Gálffy László, egyetemi docens (KRE), Dr. Hunyadi Zsolt, egyetemi
docens (SZTE)
Elérhetőség: laci1769@gmail.com
- BORBÁS BENJÁMIN – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola,
Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történelem Doktori Program
Témavezető: Dr. Nagy Balázs, egyetemi docens (ELTE – KEE)
Elérhetőség: benjaminborbas@gmail.com
- CSERMELYI JÓZSEF – doktorjelölt, PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola
Témavezető: Dr. Ráczy György, egyetemi docens (PPKE)
Elérhetőség: csermelyi.j@gmail.com
- ERŐS KATALIN RENÁTA SSND – doktorjelölt, PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola
Témavezető: Dr. Szovák Kornél, egyetemi docens (PPKE)
Elérhetőség: renata.nover@gmail.com.
- JAKAB PÉTER – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Középkori
és Kora Újkori Egyetemes Történelem Doktori Program
Témavezető: Ciegerné Dr. Novák Veronika, egyetemi docens (ELTE)
Elérhetőség: jakpet84@gmail.com

KANÁSZ VIKTOR – doktorandusz, PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola, Középkori és Koraiújkori Történet Doktori Program

Témavezető: Dr. Fedeles Tamás, egyetemi tanár (PTE), Dr. Tusor Péter, egyetemi docens (PPKE)

Elérhetőség: kanaszviktor@gmail.com

KOZÁK-KÍGYÓSSY SZABOLCS LÁSZLÓ – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Középkori Magyar Történelem Doktori Program

Témavezető: Dr. Draskóczy István, egyetemi tanár (ELTE)

Elérhetőség: kozak.kigyossy.szabolcs@gmail.com

RUDOLF VERONIKA – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, A Történelem Segédtudományai Doktori Program

Témavezető: Dr. Körmendi Tamás, egyetemi docens (ELTE)

Elérhetőség: rudolfveronika94@gmail.com

SZOLNOKI ZOLTÁN – doktorjelölt, SZTE BTK Történettudományi Doktori Iskola, Medicavisztika Doktori Program

Témavezető: Dr. Galamb György, egyetemi docens (SZTE)

Elérhetőség: szolnoki.zol@gmail.com

VARRÓ ORSOLYA – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történelem Doktori Program

Témavezető: Dr. Molnár Péter, egyetemi adjunktus (ELTE)

Elérhetőség: varro_orsolya@alumni.ceu.edu

VERES KRISTÓF GYÖRGY – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, A Történelem Segédtudományai Doktori Program

Témavezető: Dr. Körmendi Tamás, egyetemi docens (ELTE)

Elérhetőség: vereskristof@gmail.com

Notes on Contributors

BADIK-SZABÓ, TERÉZIA – PhD-student, University of Pécs, School of Interdisciplinary Studies, Medieval and Early Modern History Doctoral Program

Supervisor: Dr. Tamás Fedeles, university professor (University of Pécs), Dr. Norbert C. Tóth, senior research fellow (Research Group for Medieval Studies)

E-mail address: badikszabo.terezia@gmail.com

BOGNÁR, LÁSZLÓ – PhD-student, University of Szeged, School of Historical Studies, Medieval Studies Doctoral Program

Supervisor: Dr. László Gálffy, associate professor (Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary), Dr. Zsolt Hunyadi, associate professor (University of Szeged)

E-mail address: laci1769@gmail.com

BORBÁS, BENJÁMIN – PhD-student, Eötvös Loránd University, School of Historical Studies, Medieval and Early Modern History Doctoral Program

Supervisor: Dr. Balázs Nagy, associate professor (Eötvös Loránd University – Central European University)

E-mail address: benjaminborbas@gmail.com

CSERMELYI, JÓZSEF – PhD-candidate, Pázmány Péter Catholic University, School of Historical Studies

Supervisor: Dr. György Rácz, associate professor (Pázmány Péter Catholic University)

E-mail address: csermelyi.j@gmail.com

ERŐS, KATALIN RENÁTA SSND – PhD-candidate, Pázmány Péter Catholic University, School of Historical Studies

Supervisor: Dr. Kornél Szovák, associate professor (Pázmány Péter Catholic University)

E-mail address: renata.nover@gmail.com.

JAKAB, PÉTER – PhD-student, Eötvös Loránd University, School of Historical Studies, Medieval and Early Modern History Doctoral Program

Supervisor: Dr. Veronika Ciegerné Novák, associate professor (Eötvös Loránd University)

E-mail address: jakpet84@gmail.com

KANÁSZ, VIKTOR – PhD-student, University of Pécs, School of Interdisciplinary Studies,
Medieval and Early Modern History Doctoral Program
Supervisor: Dr. Tamás Fedeles, university professor (University of Pécs), Dr. Péter
Tusor, associate professor (Pázmány Péter Catholic University)
E-mail address: kanaszviktor@gmail.com

KOZÁK-KÍGYÓSSY, SZABOLCS LÁSZLÓ – PhD-student, Eötvös Loránd University, School of
Historical Studies, Medieval Hungarian History Doctoral Program
Supervisor: Dr. István Draskóczy, university professor (Eötvös Loránd University)
E-mail address: kozak.kigyossy.szabolcs@gmail.com

RUDOLF, VERONIKA – PhD-student, Eötvös Loránd University, School of Historical Studies,
Auxiliary Sciences of History Doctoral Program
Supervisor: Dr. Tamás Körmendi, associate professor (Eötvös Loránd University)
E-mail address: rudolfveronika94@gmail.com

SZOLNOKI, ZOLTÁN – PhD-candidate, University of Szeged, School of Historical Studies,
Medieval Studies Doctoral Program
Supervisor: Dr. György Galamb, associate professor (University of Szeged)
E-mail address: szolnoki.zol@gmail.com

VARRÓ, ORSOLYA – PhD-student, Eötvös Loránd University, School of Historical Studies,
Medieval and Early Modern History Doctoral Program
Supervisor: Dr. Péter Molnár, senior lecturer (Eötvös Loránd University)
E-mail address: varro_orsolya@alumni.ceu.edu

VERES, KRISTÓF GYÖRGY – PhD-student, Eötvös Loránd University, School of Historical
Studies, Auxiliary Sciences of History Doctoral Program
Supervisor: Dr. Tamás Körmendi, associate professor (Eötvös Loránd University)
E-mail address: vereskristof@gmail.com